

Орлова Н. Г.,
асист. кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПРОСТУПОК ПРАЦІВНИКІВ ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ

Оскільки транспортні засоби є джерелом підвищеної небезпеки, найменше відхилення працівниками від належного виконання своїх обов'язків або від заданих використовуваними високими технологіями дозволених параметрів може призвести до катастрофічних наслідків, що ставлять під загрозу життя і здоров'я багатьох людей. У зв'язку з цим транспортні галузі народного господарства відносяться до таких сфер людської діяльності, яким вкрай необхідна чітка і конкретна регламентація робочого процесу. З метою дотримання безпеки руху транспортних засобів, збереження вантажів, а також для уникнення ситуацій, що загрожують життю і здоров'ю пасажирів, від працівників транспортних галузей вимагається висока ступінь організованості в роботі і бездоганно точне виконання трудових обов'язків. Стосовно працівників транспорту діють статuti і положення, у яких визначаються особливі умови дотримання дисципліни та заходи дисциплінарного впливу у разі порушення таких умов.

Дисциплінарна відповідальність працівників водного транспорту має специфіку: географічна віддаленість виконання трудових обов'язків від конкретного роботодавця, наявність підвищених заходів безпеки, направлених на охорону життя і здоров'я незначеного кола осіб (членів екіпажу, пасажирів), наявність зобов'язань з дотримання не лише законодавчих актів України, а й міжнародних угод і конвенцій, ратифікованих нашою державою. Характер і особливості трудових функцій таких працівників зумовлюють встановлення підвищених вимог у дотриманні дисципліни праці.

Згідно із Постановою Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» від 12 вересня 1991 року питання дисциплінарної відповідальності працівників водного транспорту регулюються Статутом про дисципліну працівників морського транспорту, затвердже-

ним Постановою Ради Міністрів СРСР від 25 травня 1984 року №496, та Статутом про дисципліну працівників річкового транспорту СРСР, затвердженим Постановою Ради Міністрів СРСР від 26 серпня 1985 року №812. Зазначені нормативно-правові акти офіційно не скасовані і продовжують діяти на території України, однак виникає питання стосовно актуальності окремих норм та положень.

Дисципліна на водному транспорті полягає у суворому дотриманні усіма працівниками порядку і правил, встановлених чинним законодавством, сумлінному виконанні покладених на них обов'язків, свідомому і, що цікаво, творчому відношенні до своєї роботи, продуктивному використанні робочого часу, виявленні і використанні наявних резервів та усуненні недоліків, а також у точному й своєчасному виконанні наказів і розпоряджень керівників (п. 3 Статуту про дисципліну працівників морського транспорту).

Попри наявність широкого кола обов'язків працівників, ні у Статуті про дисципліну працівників морського транспорту, ні у Статуті про дисципліну працівників річкового транспорту немає визначення дисциплінарного проступку.

Більшість дослідників у науці трудового права розглядали дисциплінарний проступок лише у загальних аспектах; окремі особливості певних складів проступків, що є підставами спеціальної дисциплінарної відповідальності детальному вивченню не піддавалися.

Перелік дисциплінарних проступків, як правило, визначається на рівні правил внутрішнього трудового розпорядку. При цьому мається на увазі наступне:

1. Проступок має бути здійснений при виконанні обов'язків, на робочому місці, у робочий час, однак єдність і диференціація правового регулювання трудових відносин допускає наявність спеціальних норм, що встановлюють підстави дисциплінарної відповідальності поза робочим часом для окремих категорій працівників з урахуванням специфіки, складності їх роботи та у зв'язку із підвищеними вимогами, що пред'являються до них під час виконання їх трудових обов'язків. Згідно п. 16 Статуту про дисципліну працівників морського транспорту за порушення встановлених правил поведінки на судах, в портах та на службових територіях інших підприємств, організацій і установ до працівників можуть бути застосовані дисциплінарні стягнення, навіть якщо ці пору-

шення вчинені не при виконанні трудових обов'язків (якщо це порушення не тягне за собою кримінальної відповідальності відповідно до п. 16 Статуту про дисципліну працівників річкового транспорту).

2. Протиправні дії працівника мають бути винними, не мати виправдань. Дії працівника, які визнаються проступком, повинні бути заборонені нормою законодавства, колективно-договірною або локального акту, трудового договору. Відповідно, дозволені цими актами дії не повинні переслідуватися.

3. Заходи відповідальності мають бути адекватними стосовно вчиненого дисциплінарного проступку, носити розумний характер у відповідності з виконуваною роботою і поставленими перед працівником цілями.

З науково-теоретичної точки зору в дисциплінарному проступку як підставі дисциплінарної відповідальності працівників водного транспорту можна виокремити фактичний і юридичний аспекти. Юридичний аспект полягає безпосередньо у законодавчо закріплених вимогах до поведінки працівників; фактичний аспект дисциплінарного проступку – поведінка працівників морського та річкового транспорту, внаслідок якої відбулося порушення, недодержання спеціально встановлених для цієї категорії працівників вимог.

Склад дисциплінарного проступку, як і будь-якого правопорушення, – явище соціально-правове, що представляє собою систему обов'язкових об'єктивних і суб'єктивних ознак, які тільки у своїй сукупності характеризують діяння як дисциплінарний проступок. Необхідними елементами складу дисциплінарного проступку є його суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт та об'єктивна сторона.

Об'єктом дисциплінарного проступку на водному транспорті є дисципліна праці, а саме внутрішній трудовий розпорядок.

У правовій літературі можна виділити два основні підходи до розуміння об'єкта дисциплінарного проступку: згідно із першим об'єктом дисциплінарного проступку слід вважати саму дисципліну праці; відповідно до другого під об'єктом дисциплінарного проступку розуміються трудові та пов'язані з ними інші правовідносини, що зазвичай охороняються правилами внутрішнього трудового розпорядку.

Думається, доцільним є виокремлення загального і безпосереднього об'єктів дисциплінарного проступку. В цілому під об'єктом дисциплінарного проступку слід розуміти охоронювані трудовим

правом суспільні відносини щодо забезпечення встановленої на підприємстві, в установі, організації дисципліни праці, а також окремих її елементів, що конкретизуються у правилах внутрішнього трудового розпорядку. Як безпосередні об'єкти дисциплінарних проступків можуть виступати окремі елементи внутрішнього трудового розпорядку: повне і доцільне використання робочого часу; заощадження і правильна експлуатація приміщень, обладнання, матеріалів, інструментів, інвентарю; правильна організація управління процесом праці й технологією виробництва; охорона здоров'я та життя, морального стану членів трудового колективу.

Об'єктивна сторона дисциплінарного проступку виражається у протиправній поведінці працівника, шкідливих наслідках та причинно-наслідковому зв'язку між ними.

У теорії права під протиправністю розуміється порушення норм права, що містять юридичні обов'язки і заборони. Порушення норми права може відбутися як внаслідок дії, так і бездіяльності.

Правопорушення без наслідків не існує. Шкідливі наслідки, зумовлені фактом вчинення дисциплінарного проступку, присутні завжди, що негативно позначається як на господарській діяльності роботодавця, так і на загальному психологічному кліматі трудового колективу і є вкрай несприятливим фактором для нормальної діяльності працівників водного транспорту під час рейсів.

Причинний зв'язок між порушенням трудових обов'язків і суспільно шкідливими наслідками не завжди є очевидним. У теорії права виокремлено такі ознаки причинного зв'язку: по-перше, причинний зв'язок має об'єктивний характер, тобто є зв'язком, що існує між явищами реально, а не у свідомості; по-друге, причинний зв'язок завжди конкретний: один і той же наслідок може бути породжений різними причинами, але у кожному окремому випадку мова може йти лише про одну з них; по-третє, причина має передувати наслідкам за часом; по-четверте, причина має з необхідністю породжувати наслідок.

Суб'єктом правопорушення є фізична осудна особа, що працює на річковому або морському транспорті і досягла встановленого законом віку (16 років – для рядового складу, 18 років – для командного складу).

Суб'єктивну сторону дисциплінарного проступку становить пов'язаний з його вчиненням психологічний стан особи – вина (у формі умислу або необережності). Вина виступає квінтесенцією юридичної відповідальності і пов'язує суб'єктивне відношення осо-

би до скоєного неправомірного вчинку з формою державного примусу, у вигляді позбавлень особистого чи майнового характеру.

З огляду на вищевказане, під дисциплінарним проступком на водному транспорті слід розуміти порушення дисципліни на борту судна, у порту чи на території підприємств, установ, організацій водного транспорту як у робочий, так і не у робочий час, за що законодавством передбачено специфічні заходи дисциплінарної відповідальності.